

Izvorni znanstveni članak
UDK 811.133.1'373.45:811.163.42'371

Primljen 15. 09. 2004.
Prihvaćen 20. 11. 2004.

ZNAČENJSKE PROMJENE FRANCUSKIH POSUĐENICA U HRVATSKOME LEKSIKU

Biljana Stojaković

Tehničko veleučilište, Zagreb

Rad se bavi značenjskim promjenama koje francuske posuđenice, tzv. galicizmi, trpe pri adaptaciji i integraciji u sustav hrvatskoga leksika. Također se osvrće na utjecaj jezika posrednika, uglavnom njemačkoga, na oblikovanje značenja galicizama u hrvatskome jeziku.

Ključne riječi: posuđivanje, galicizam, značenjska promjena, jezik posrednik

1.0. UVOD: NEIZBJEŽNOST JEZIČNIH DODIRA

Jezici, kao i narodi, ne postoje sami za sebe. Razmjena dobara, kulturna razmjena, ratovi, religijski utjecaji, moda u ponašanju i moda u odijevanju, sve to prelazi granice jedne društvene zajednice, zajedno s riječima koje označuju predmete ili pojmove iz tih područja¹. I između najprimitivnijih plemena dolazi do dodira različitih idioma, odnosno jezika. Bez obzira na stupanj kontakta između susjednih naroda, lingvistički je međuutjecaj neizbježan. Čak i vedska jezična norma, koja je svjesno izbjegavala vanjske utjecaje, nije ostala nedirnuti. Tako su u vedski ušle posuđenice iz autohtonih indijskih jezika drugačije genetske pripadnosti i iz narodnih govora (Jauk-Pinhak, 1972). E. Sapir upotrijebio je izraz *posuđivanje riječi* da bi označio najjednostavniji utjecaj koji jezik trpi: svaki novi predmet koji uđe u neku društvenu zajednicu popraćen je svojim izvornim nazivom (Sapir, 1953). Hrvatski je jezik kroz povijest imao dodire s brojnim jezicima. Mnogi su osvajači dolazili i nametali svoj jezik, potom su odlazili, ali su tragovi utjecaja stranih jezika ostali u hrvatskome jeziku. Prvi dodiri između hrvatskog i francuskog jezika sežu daleko u prošlost, čak u srednji vijek, i to u karolinško doba (Franić, 1976). Od tada do danas hrvatski jezik bio je podložan i kulturnom i intimnom² posuđivanju iz francuskoga jezika.

Proučavanje jezičnih dodira doživjelo je vrhunac u dvadesetom stoljeću, kada se znanstveni pristupi toj problematici ujedinjuju pod okriljem teorije jezika u kontaktu. Teorijske osnove ovoga rada velikim se dijelom temelje na djelima R. Filipovića iz područja teorije jezika u kontaktu. Tako njegova Teorija jezika u kontaktu (1986) duboko zadire u problematiku jezičnih dodira, analizira popratne pojave te definira načela analize stranoga elementa u jeziku primatelju. Ovaj se rad temelji na korpusu galicizama i pokušaj je potvrde dijela tih temeljnih načela. Korpus od oko 2000 galicizama prikupljen je u

sljedećim književnim djelima: A.G.Matoš, *Pisma* (1973) i M. Krleža, *Banket u Blitvi*, I–II (1938). Naime, u članku se obrađuje adaptacija francuskih posuđenica na semantičkoj razini. Analizirali smo promjene u rasponu značenja, tragali za elipsom, metonimijom te promjenama na razini procjene značenja. Neizbježno se nametnula i analiza utjecaja jezika posrednika na oblikovanje značenja galicizama u hrvatskom jeziku.

1.1. Semantičke promjene u procesu jezičnoga posuđivanja

Uzroci promjenama značenja riječi leže u lingvističkim, povijesnim, društvenim i psihičkim čimbenicima (Meillet, 1921; Baylon i Fabre, 1978). Posuđivanje stranih riječi jedan je od važnih načina obnavljanja leksika (Vendryes, 1968) i jedan od uzroka promjena značenja riječi. Filipović (Filipović, 1986) navodi primjer promjene značenja riječi uzrokovane stranim modelom: u mnogim su se jezicima imena zvijezda Velikog medvjeda i Malog medvjeda razvila na osnovi latinske riječi *ursa* pa je domaća riječ promijenila značenje pod stranim utjecajem. Filipović je razradio Hopeov (Hope, 1960) sustav analize semantičkih promjena koje se javljaju pri integraciji engleskoga modela u leksički sustav jezika primatelja te ih je razvrstao na sljedeći način: 1. promjene u semantičkoj ekstenziji [nulta semantička ekstenzija, suženje značenja (suženje u broju i u polju) i proširenje značenja (proširenje u broju i u polju)]; 2. elipsa; 3. metonimija; 4. pejorizacija i amelioracija značenja (Filipović, 1986).

1.2. Primarna i sekundarna adaptacija

Filipović je uveo novost u analizu integracije engleskog modela u sustav jezika primatelja: dvostupnjevitu adaptaciju (Filipović, 1986). Tako se raščlambom adaptacije na primarnu i sekundarnu dobila nova podjela koja zadovoljava potrebe analize semantičkih promjena kod posuđenica. Primarna adaptacija javlja se u trenutku prijenosa neke riječi iz jezika davatelja u jezik primatelj. Kad se model preuzima, uz adaptaciju na fonološkoj i morfološkoj razini, adaptira se i njegovo značenje. Pritom se javlja sužavanje značenja (specijalizacija) kao opća tendencija. Kad se posuđenica potpuno udomaći u rječniku jezika primatelja i kad ju govornici počnu upotrebljavati i doživljavati kao domaću riječ, ona je pogodna za sekundarnu adaptaciju, najčešće za proširenje značenja.

2.0. ZNAČENJSKE PROMJENE FRANCUSKIH POSUĐENICA U HRVATSKOME LEKSICU

Analizirali smo sve promjene značenja modela od trenutka transfera do integracije u hrvatski jezik (primarna adaptacija) i promjene nastale poslije, tijekom uporabe galicizama³ u hrvatskome jeziku (sekundarna adaptacija).

2.1.0. Promjene u semantičkoj ekstenziji

2.1.1. Nulta semantička ekstenzija

Analiza je potvrdila Filipovićeve navode teorije jezika u kontaktu, prema kojima replike u jeziku primatelju – ovdje hrvatskom jeziku – koje pripadaju nekim specijaliziranim područjima, zadržavaju značenje modela po nultoj semantičkoj ekstenziji. Galicizmi koji zadržavaju značenje modela, pripadaju različitim životnim područjima:

(a) vojska, ratovanje, oružje:	npr. BATAILLON, n. m.	n (2)
	bataljon I S_0 = vojnička formacija koja se sastoji od više četa; <i>prenes.</i> mnoštvo ljudi u nizovima (npr. <i>bataljoni omladinaca</i>) ⁴	
(b) država, sudstvo, politika:	npr. CHAUVINISME, n. m.	n (1)
	šovinizam I S_0 = nacionalistička politika progona i istrebljenja pripadnika drugih naroda i nacija	
(c) umjetnost:	npr. BAS-RELIEF, n. m.	n (1)
	bareljef I S_0 = niski reljef	
(d) odijevanje, moda:	npr. PLISSÉ, n. m.	n (2)
	plise I S_0 = pravilni nabori na odjeći;
nabor uopće	
(e) civilizacijski pojmovi:	npr. PISSOIR, n. m.	n (1)
	pišoar I S_0 = zahod (za muškarce)	
(f) psihologijski pojmovi	npr. SADISME, n. m.	n (2)
	sadizam I S_0 = spolna izopačenost utemeljena na nanošenju boli partneru; <i>prenes.</i> uživanje u tuđim mukama itd.	

2.1.2. Suženje značenja

2.1.2.1. Suženje u broju

Analiza je pokazala da su najčešći primjeri galicizama u hrvatskome oni čije je značenje nastalo smanjenjem broja značenja modela. Pri transferu iz francuskoga u hrvatski, replika najčešće zadržava samo jedno značenje koje je potrebno da se označi predmet, ideja ili pojava iz francuske kulture i civilizacije. Tako se popunjava prazno mjesto u vokabularu jezika primatelja. Sljedeći primjeri upravo pokazuju kako se suženjem značenja u broju u jezik primatelj najčešće prenosi jedno specifično značenje modela:

BROCHE, n. f.	n (3)
broš	I $S_{1,n}$ ($\neq 2$) ⁵ = dio ženskog nakita, pričvršćuje se na odjeću

HÔTEL, n. m.	n(4)
hotel	I S ₁ n (≠1.) = prenoćište

Analiza je pokazala da se u velikom broju slučajeva može na galicizam prenijeti i više od jednog značenja modela:

BOMBARDIER, n. m.	n (4)
bombarder	I S ₁ n (≠2. 3.) = vrsta bojnog zrakoplova; član posade bombardera zadužen za izbacivanje bombi
GOUVERNEUR, n. m.	n(9)
guverner	I S ₁ n (≠I1., 3.,4.,5.,6.,7.,II.) = upravitelj pokrajine ili zemlje; vrhovni činovnik ustanove; odgojitelj (<i>zast.</i>)

2.1.2.2. Suženje u polju

Za razliku od suženja značenja u broju, koje je česta pojava u semantičkoj adaptaciji modela, suženje značenja u polju znatno je rjeđe:

AMBASSADE, n. f.	n(2)
ambasada	I S ₁ f (≠1.) ⁶ = veleposlanstvo neke države

Suženje u polju odnosi se na opće značenje modela *AMBASSADE* = izaslanstvo; u galicizmu *ambasada* to opće značenje sužava se na vrstu izaslanstva, tj. veleposlanstvo neke države u drugoj državi.

CHAMPIGNON, n. m.	n (3)
šampinjon	I S ₁ f (≠1.) = vrsta gljive

Francuski model *CHAMPIGNON* ima 3 značenja, prema određenom rječniku⁷. Prvo je opće značenje *gljiva*, a u galicizmu *šampinjon* to opće značenje sužava se na *određenu vrstu gljive*.

2.1.3. Proširenje značenja

Analizirajući korpus, pronašli smo nekoliko primjera proširenja značenja galicizma već u primarnoj adaptaciji:

BLÂMER, v. tr.	n (2)
blamirati (se) ^{d(nj)⁸} (Matoš)	I S ₂ f ⁹ (≠1.) = izvrgnuti (se) ruglu, učiniti (se) smiješnim, osramotiti (se), kompromitirati (se) [vjerojatno preko njem. <i>blamieren (sich)</i> : osramotiti (se), obrukati (se)]

Francuski glagol *BLÂMER* u osnovi nosi značenje ‚koriti‘. „Kad je u 18.st. *blâmer* prešao u njemački, značio je ‚grditi, psovati‘. Istom kasnije u studentskom govoru dobio je njemački *blamieren* svoje današnje značenje.” (Spalatin, 1990.)

CHAUFFER, v.tr., v.intr., v.pron. n(8)
šofirati (Krlježa) I S₂n¹⁰ = upravljati automobilom
 (vjerojatno preko njem. *chauffieren*, v. upravljati automobilom)

Osnovno značenje francuskog modela *CHAUFFER* jest „zagrijati”, „podignuti temperaturu”. Kako je nekad automobil pokretala vodena para iz kotla koji se ložio drvima, glagol *chauffer* upotrebljavao se u značenju „grijanjem kotla postići određenu temperaturu potrebnu za rad automobilskeg motora”. Njemački jezik posudio je taj francuski glagol i počeo ga upotrebljavati u značenju „upravljati automobilom”. Upravo to značenje preuzeo je i hrvatski galicizam *šofirati*¹¹.

ORANGERIE, n. f. n (1)
oranžerija I S₂f = staklenik za uzgoj raznih vrsta bilja
 [preko njem. (*die*) *Orangerie* zimski vrt]

Francuski model *ORANGERIE* ima značenje *staklenik za naranče*, a hrvatska replika *oranžerija* označava *staklenik za uzgoj raznih vrsta bilja*.

Analiza našega korpusa ipak je potvrdila navode teorije jezika u kontaktu prema kojima proširenje značenja replike – ovdje galicizma – u većini slučajeva pripada sekundarnoj adaptaciji.

2.1.3.1. Proširenje u polju.

Ovaj oblik proširenja podrazumijeva povećavanje opsega značenja:

BOMBE, n. f. n (4)
bomba^{d(nj)} I S₁n (≠1., 2.) = bojno sredstvo; atomska bomba;
hidrogenska bomba; senzacionalan događaj
 II S₂f (≠2.) = izniman uspjeh; *šatr*: bomba! =
 sjajno! [vjerojatno preko njem. (*die*) *Bombe* bojno
 sredstvo; senzacija; izvanredan uspjeh]
 II S₂n = „dignuti na bombu” – lopovski prevariti
 lakovjernog

Hrvatska replika *bomba* u primarnoj je adaptaciji preuzela dva značenja modela *BOMBE*. U sekundarnoj adaptaciji, osim proširenja u broju značenja, prošireno je i značenjsko polje, što je vjerojatno posljedica boravka toga galicizma u jeziku posredniku, tj. u njemačkom

jeziku.

Proširenje značenjskog polja galicizma dogodilo se i u sljedećem primjeru:

VOLANT, n. m.	n (8)
volan	I S ₁ n (≠2., 3., 4. S ₁ f, 5) = pernata lopta i igra tom loptom; nabrana traka platna prišivena na odjeću kao ukras; pogonski kotač; upravljač automobila
	II S ₂ f (≠5.) = upravljač bicikla i zrakoplova

Hrvatska replika *volan* u primarnoj adaptaciji preuzela je nekoliko značenja od francuskog modela *VOLANT*. Jedno od tih značenja je i automobilski upravljač. S vremenom i uslijed svakodnevnice uporabe jačina i preciznost tog značenja oslabile su i galicizam *volan* proširio je svoje značenjsko polje. Tako on danas označava, između ostaloga, upravljač automobila, bicikla i zrakoplova.

2.1.3.2. Proširenje u broju.

Uzroci toj pojavi raznoliki su i teško objašnjivi. Najčešće su vezani uz sociološke i sociolingvističke čimbenike. Sljedeći primjeri ih ilustriraju:

CAUSERIE	n (2)
kozerija (Matoš)	I S ₁ n (≠1.) = čavrljanje
	II S ₂ n = duhovito pisan novinski članak
GLORIETTE, n. f.	n (2)
glorijeta (Krlježa)	IS ₁ n (≠1.) = sjenica u vrtu
	II S ₂ n = fina pamučna tkanina itd.

2.2. Elipsa¹².

Analizirajući korpus, naišli smo na pedesetak višičlanih galicizama kod kojih nema traga djelovanju elipse:

fr. ABAT-JOUR	>	hrv. abažur, var. abat-jour
fr. BEL ESPRIT	>	hrv. bel-esprit, var. bel esprit (Krlježa)
fr. CARTE BLANCHE	>	hrv. carte blanche, var. kart-blanš
fr. LAISSER-FAIRE	>	hrv. laissez-faire
fr. PLEIN AIR	>	hrv. plener, var. plein-air itd.

2.3. Metonimija

Pronašli smo samo jedan primjer galicizma koji je stekao status metonimije u procesu jezičnoga posuđivanja, i to u jeziku posredniku. Radi se o riječi *parisienne*, n. f. (od fr. modela *PARISIENNE*, n. f. u značenju Parižanka), koja je u njemačkome doživjela proširenje broja značenja (*tipogr.* – vrsta sitnih slova od pet točaka; vrsta tkanine sa sitnim uzorkom; jedna francuska revolucionarna pjesma iz 1830. godine) i donijela u hrvatski ova metonimijska značenja.

U korpusu smo naišli na nekoliko primjera metonimije koji su taj status stekli još u jeziku davatelju:

a) imenovanje izuma i otkrića prema njihovim autorima:

- **mansarda** = potkrovlje; prostorije u potkrovlju, prema imenu arhitekta *Mansarda* (1598–1666)
- **mongolfijera**, *var.* montgolfijera = balon punjen toplim zrakom što su ga krajem 18. st. konstruirali Francuzi, braća Joseph Michel i Jacques Étienne *Montgolfier*
- **nikotin** = sastojak duhana, jak otrov koji je dobio ime po svojem otkrivaču *Nicotu*

b) imenovanje predmeta ili proizvoda na osnovi imena područja, pokrajina ili gradova gdje su ti predmeti ili proizvodi nastali:

- **bajonet**, *var.* bajoneta, bajunet, bajuneta = bodež, oružje (prema francuskome gradu *Bayonne* u kojem se to oružje proizvodilo) (Spalatin, 1990)
- **burgundac**, *var.* burgunder = vino proizvedeno iz vinograda *Burgundije*
- **gamaša**, *var.* kamaša, kamašna = dokoljenica; nazuvak (prema imenu grada *Ghadames*, današnji *Ghudamis* u Libiji, odakle se nabavljala koža za takvu obuću) (Spalatin, 1990)
- **kolonjska voda** = prema fr. *EAU DE COLOGNE*, n.f. („voda iz Kölna”)
- **limuzina** = zatvoren osobni automobil; luksuzan automobil (prema francuskoj pokrajini *Limousin*)

2.4. Pejorizacija i amelioracija.

Kod nekoliko galicizama utvrđeno je pogoršanje značenja, tj. pejorizacija. Tako francuski model *CHEVALIER* znači, između ostalog, *vitez* i *stalni kavalir*. U primarnoj adaptaciji hrvatska replika *švaler* preuzela je dio tog značenja – kavalir. Međutim, u sekundarnoj

adaptaciji još je promijenjeno značenje. Galicizam *švaler* dobio je značenje *ženskar*.

Sličnu sudbinu doživio je i galicizam *bagaza*, var. *bagadž*. Naime, francuski model *BAGAGE* znači, između ostalog, *prtljaga*. U primarnoj adaptaciji galicizam je preuzeo to značenje. Međutim, u sekundarnoj adaptaciji, vjerojatno pod utjecajem njemačkog jezika, [(die) *Bagáge* – prtljaga; *Gesindel* – izmet ljudski (Šamšalović, 1987)], on je dobio još jedno značenje, i to pogoršano: *ološ*, *bagra*.

Već smo istaknuli kako je analiza korpusa anglicizama u hrvatskome pokazala da se u teoriji jezika u kontaktu na semantičkoj razini u sklopu procjene značenja javlja samo pejorizacija. Međutim, semantička analiza našeg korpusa galicizama u hrvatskome pokazala je da se na toj razini javlja i amelioracija, iako vrlo rijetko. Tako je hrvatska replika *rutina* u primarnoj adaptaciji preuzela samo 1. značenje – *slijepo pridržavanje utvrđenih pravila* – francuskog modela *ROUTINE*, koji ima 3 značenja. Međutim, u sekundarnoj adaptaciji, vjerojatno pod utjecajem jezika posrednika, tj. njemačkoga jezika [(die) *Routine* – spretnost, uvježbanost], taj galicizam dobio je još jedno, i to poboljšano značenje: *spretnost*, *vještina*. I galicizam *pedantan* doživio je poboljšanje značenja. U primarnoj adaptaciji preuzeto je jedino značenje francuskog modela *PEDANT*, *-ANTE* – *ukočen*, *cjepidlačarski*, a u sekundarnoj, vjerojatno pod utjecajem njemačkoga jezika (*pedantisch* adj. sitničav, cjepidlački; pretjerano točan, uredan) dodano mu je značenje *točan*, *uredan*.

3.0. UTJECAJ JEZIKA POSREDNIKA

Govoreći o porijeklu glagola na *-irati* u hrvatskom jeziku, J. Jernej (1959) između ostaloga kaže: „U općem sklopu pitanja o davanju i posuđivanju riječi među jezicima veoma je zanimljivo, ali i zamršeno, pitanje odakle smo primili pojedine od ovih glagola... Etimologija pak korijena ne pruža nam gotovo nikakav oslonac za rješavanje pitanja, koji je jezik neposredni pozajmljivač dotične riječi. To vrijedi osobito za one glagole na *-irati*, koji su sastavljeni od latinskih ili grčkih korijena... A to vrijedi jednako i za naše tuđice uopće.” Jernej navodi poteškoće oko utvrđivanja etimologije glagola *datirati*: „Svakako je teško utvrditi, da li naš oblik *datirati* (što ga *ARj* ne bilježi) dolazi od lat. *datare* ili tal. *datare* ili od franc. *dater* (kao što tvrdi Vujaklija u oba izdanja) ili, što je možda najvjerojatnije, od njemačkog *datieren*. U ovakvim slučajevima bilo bi opreznije kazati da je riječ romanskog porijekla i da je došla k nama možda preko njemačkog.”

Imajući, dakle, na umu nemogućnost preciznog i jasnog određenja porijekla i puta kojim su mnoge strane riječi došle u hrvatski jezik, u našoj analizi korpusa pokušali smo pristupiti svakom galicizmu posebno. Došli smo do zaključka da je jedan dio galicizama ušao u hrvatski izravno iz francuskoga, a drugi dio vjerojatno preko jezika posrednika.

3.1. Galicizmi koji su ušli u hrvatski izravno iz francuskoga

Istraživanje je pokazalo da je jedan dio galicizama ušao u hrvatski vjerojatno izravno iz francuskoga: npr. *abažur*, *bižuterija*, *ormar*, *pano*, itd. To smo utvrdili na temelju činjenice

da se ti galicizmi ne nalaze u mogućim jezicima posrednicima. Slažemo se s J. Jernejem (1959) koji tvrdi: „*Međutim, ima slučajeva, gdje je utvrđivanje jezika, koji je neposredni pozajmljivač neke riječi, olakšano time, što dotičnu riječ nemaju drugi jezici, kod kojih mi najčešće posuđujemo. Tako možemo s priličnom sigurnošću ustvrditi, da je glagol anketirati posuđen neposredno iz francuskog jezika (enquêter), jer niti je u njemačkom u upotrebi neki *enquêtieren (iako postoji Enquête), niti u talijanskom postoji neki *anchettare ili *inchiestare (prema inchiesta). Taj je glagol prema tome neposredna posuđenica iz francuskoga ukoliko, dakako, nije direktna glagolska izvedenica iz naše tuđice anketa, što je u najmanju ruku jednako vjerojatno.*”

3.2. Galicizmi koji su u hrvatski došli preko jezika posrednika

Svi ostali galicizmi iz korpusa došli su u hrvatski vjerojatno preko jezika posrednikâ. To je najčešće njemački jezik, ali i talijanski, ruski, engleski, pa i turski. Galicizme smo pronašli u rječnicima spomenutih jezika ili u rječnicima stranih riječi u tim jezicima.

Njemački jezik je odigrao značajnu ulogu jezika posrednika u hrvatskom posuđivanju galicizama. Tomu u prilog govore povijesne i jezične činjenice.

3.2.1. Povijesne činjenice

Zbog geografske blizine i stjecaja povijesnih okolnosti, utjecaj njemačke kulture, a pogotovo austrijske, prisutan je na našim prostorima već stoljećima. U takvim okolnostima njemački (austrijski) jezik imao je ogroman utjecaj na kulturni i javni život Hrvata. Valovi germanizacije zapljuskivali su Hrvatsku kroz stoljeća (Vince, 1990). Nametnut, dakle, kao dominantni jezik, njemački je poslužio i kao jezik posrednik u posuđivanju galicizama u hrvatski.

U sedamnaestom stoljeću, pod vladavinom Karla VI. austrijskog, a kasnije Marije Terezije (18. st.), u Hrvatskoj je ustrojena Vojna krajina kao štit protiv Turaka. To je bila vrsta vojnog kordona, ali i administrativna i ekonomska cjelina. Naredbe vojnicima davane su na njemačkom jeziku, čija je vojna terminologija sadržavala brojne francuske riječi. Iz tog razdoblja datiraju posuđenice: *regiment(a)*, *kompanija (kumpanija)*, *general*, *brigader*, *kapitan*, *kavalir*, itd. (Franolić, 1976).

U predgovoru svojoj gramatici iz 1767. g. A. M. Reljković, pisac i gramatičar, govori o dolasku galicizama u Slavoniju. On tvrdi da su Francuzi lansirali modu u raznim životnim područjima, naročito u ženskom odijevanju, koju su kasnije Nijemci uveli u Slavoniju i koja se ne može označiti nikako drugačije nego francuskim riječima (Franolić, 1976).

3.2.2. Jezične činjenice

Galicizmi koji su prošli kroz njemački jezik, nose tragove boravka u tom jeziku. Oni su vidljivi na skoro svim razinama jezične analize.

3.2.2.1. Fonološka razina

Galicizmi koji su izravno ušli u hrvatski pretrpjeli su na fonološkoj razini supstituciju francuskih fonema fonemima hrvatskoga jezika, tzv. transfonemizaciju (Filipović, 1986): *ÉTUI* [etui] (model) > etui (replika = galicizam). Galicizmi koji su prošli kroz jezike posrednike pretrpjeli su dvostruku transfonemizaciju: u jeziku posredniku i u hrvatskome. Fonološki sustavi jezika posrednika znatno su utjecali na konačno oblikovanje fonološke strukture francuskih posuđenica u hrvatskome: *BISCUIT* [biskui] (model) > (das) *Biscuit* (-kvit) (njem. replika) > *biskvit* (hrv. replika); *HÂCHER* ['açe] > *faschieren* v. (austr. replika) > *faširati* (hrv. replika), itd.

3.2.2.2. Morfo-sintaktička razina

Promjene na ovoj razini očituju se na više načina.

3.2.2.2.1. Promjena gramatičke kategorije

Dok su boravili u njemačkome, neki galicizmi doživjeli su promjenu gramatičke kategorije:

- neke francuske imenice poprimile su determinirajuću, tj. pridjevsku funkciju kad su se našle u inicijalnom položaju u složenoj imenici, u skladu s pravilima njemačke gramatike: *ampir-zdanje*, *allonge-perika*, *ampir-niša*, *pliš-garnitura*, *plastron-kravata*, *pres-biro*, itd.
- neki francuski pridjevi postali su imenice: *CANDI*, adj. m. > *kandis* im. (njem. (der) *Kandis* (der) *Kandiszucker* kristalizirani žuti šećer); *SEPARÉ*, *ÉE* adj. (*chambre separée*) > *separe* im. [njem. (das) *Separée*]
- neki francuski izrazi (*locutions*) postali su pridjevi: *à part* > *apartan* (njem. *apart* adj.)

3.2.2.2.2. Promjena gramatičkoga roda

Hrvatski jezik posudio je iz francuskoga određeni broj izvedenica formiranih pomoću sufiksa *-age*. Većina francuskih modela muškoga je roda, dok su hrvatske replike ženskoga roda. Jezik posrednik odigrao je svoju ulogu u ovoj promjeni:

<u>model</u>	<u>replika u njem. jeziku</u>	<u>replika u hrv. jeziku</u>
<i>ARBITRAGE</i>	(die) <i>Arbitrage</i>	arbitraža
<i>CARTONNAGE</i>	(die) <i>Kartonage</i>	kartonaža
<i>MONTAGE</i>	(die) <i>Montage</i>	montaža, itd.

3.2.2.2.3. Promjena gramatičkoga broja

Promjena gramatičkoga broja nastala zbog boravka galicizma u njemačkome jeziku zabilježena je u svega nekoliko slučajeva:

- *LES BELLES LETTRES* n.f. pl. > beletristika [preko njem. (die) *Belletristik* lijepa/ zabavna književnost]
- *TOILETTES* n.f. pl. > toalet(a) [preko njem. (die) *Toilette* (Abort) zahod]

3.2.3. Semantička razina

Primarni zadatak ove studije bio je utvrditi promjene na semantičkoj razini, pa smo se najviše bavili utjecajem jezika posrednika upravo na oblikovanje značenja galicizama u hrvatskome jeziku.

Boravak galicizama u jeziku posredniku prije ulaska u hrvatski prouzročio je, u najvećem broju slučajeva, odstupanje od osnovnoga značenja u jeziku davatelju, tj. francuskome. Iz pregleda promjena na planu semantičke ekstenzije razvidno je da je jezik posrednik znatno utjecao na konačno značenje galicizama u hrvatskome.

3.2.3.1. Suženje značenja u primarnoj adaptaciji

Kao i svaki jezik primatelj koji posuđuje strane riječi radi popunjavanja određenih leksičkih praznina, i njemački je posudio mnoge francuske riječi u suženom značenju. Nakon suženja značenja pri semantičkoj adaptaciji u njemački jezik neki galicizmi doživjeli su još jedno suženje pri semantičkoj adaptaciji u hrvatski:

TOURNIQUET, n. m.	n (6)
turniket	I S _{1n} (≠1.,3) = obrtaljka za prolaz pješaka; kirurški instrument za stezanje krvnih žila [vjerojatno preko njem. (das) <i>Tourniquet</i> kirurški instrument; obrtaljka za prolaz pješaka; pecivo od lisnatog tijesta], itd.

Ipak, većina hrvatskih galicizama koji su došli preko njemačkoga jezika zadržala je značenje njemačkih replika, i upravo nas to upućuje na zaključak da je galicizam boravio u jeziku posredniku, tj. njemačkome, prije ulaska u hrvatski:

ABONNÉ, ÉE n.	n (1)
abonent (Matoš)	I S ₀ = pretplatnik [preko njem. (der) <i>Abonne'nt</i> , pretplatnik]

AFFICHER, v. tr.
afiširati

n (2)
I S_{1,n} (≠1.) = oglasiti preko plakata (preko njem. *affichieren* v. oglašavati plakatima)

3.2.3.2. Proširenje značenja u sekundarnoj adaptaciji

Zbog raznih sociolingvističkih čimbenika značenje nekih njemačkih replika prošireno je u sekundarnoj adaptaciji. To proširenje nerijetko se odrazilo i na značenje hrvatskih replika, što nas ponovno upućuje na zaključak da su neki galicizmi prošli kroz njemački jezik na putu prema hrvatskome:

BAGAGE, n. m.
bagaža^{d(nj)} (Krleža)

n (3)
I S_{1,n} (≠2.) = prtljaga
II S_{2,n} = ološ, bagra [preko njem. (die) *Bagage* prtljaga; ološ]

CHANSONNETTE, n. f.
šansoneta^{d(nj)}

n (1)
I S₀ = pjesma rugalica
II S_{2,n} = kabaretska pjevačica [preko njem. (die) *Chanson(n)ette* smiješna pjesmica; pjevačica šansoneta]

3.3. Metonimija, pejorizacija i amelioracija

Njemački jezik, kao jezik posrednik, utjecao je na pojavu metonimije (npr. galicizam *parisienne*), te na pojavu pogoršanja (npr. galicizam *bagaža*) i poboljšanja značenja (npr. galicizam *pedantan*) galicizma u hrvatskome u odnosu na značenje francuskoga modela. Te činjenice također govore u prilog tvrdnji da su neki galicizmi prošli kroz njemački jezik prije ulaska u hrvatski.

4. ZAKLJUČAK

Analizom načina semantičke adaptacije i integracije galicizama u sustav hrvatskoga jezika zaključili smo sljedeće:

1. adaptacija francuskog elementa teži integraciji u sustav hrvatskoga, a to podrazumijeva prilagodbu na semantičkoj razini (kao i na fonološkoj i morfološkoj);
2. francuske posuđenice pretrpjele su određene promjene na semantičkoj razini od trenutka transfera u hrvatski jezik do potpune integracije u hrvatski leksik: promjene u semantičkoj ekstenziji [nulta semantička ekstenzija, suženje (u broju i u polju) i proširenje (u broju i

u polju) značenja], pojavu metonimije te pojavu pejorizacije i amelioracije značenja;

3. njemački kao jezik posrednik odigrao je značajnu ulogu u oblikovanju značenja galicizama u hrvatskome.

LITERATURA

- Baylon et Fabre, (1978). La sémantique, Editions Fernand Nathan
- Bloomfield, L. (1933). Language, Holt, Rinehart & Winston
- Filipović, R. (1986). Teorija jezika u kontaktu. Uvod u lingvistiku jezičnih dodira. Zagreb, JAZU – Školska knjiga
- Franolić, B. (1976). Les mots d'emprunt français en Croatie, Nouvelles éditions Latines, Paris
- Grimm, J. und W. (1854). Deutsches Wörterbuch, Leipzig Verlag von S. Hirzel
- Hope, T. E. (1960). „The Analysis of Semantic Borrowing”, Essays Presented to C. M. Girdlestone, University of Durham, King's College, Newcastle upon Tyne
- Hübner, F. (1984). Das neue große Deutsche Wörterbuch & Fremdwörterbuch, Basserman
- Jauk-Pinhak, M. (1972). Stara indijska lingvistička teorija, Suvremena lingvistika 5, 6, Zagreb
- Jernej, J. (1959). Glagoli na *-irati* u XVII. i XVIII. stoljeću, Filologija 2, Zagreb
- Klaić, B. (1978). Rječnik stranih riječi. Tuđice i posuđenice, Zagreb. Nakladni zavod Matice hrvatske
- Kluge, F. (1975). Etymologisches Wörterbuch (der) Deutschen Sprache, Walter de Gruyter, Berlin – New York
- Meillet, A. (1921). Linguistique historique et linguistique générale, Paris
- Robert, P. (1996). Le Petit Robert, Dictionnaire alphabétique et analogique de la Langue française, Paris

- Sapir, E. (1953). *Le langage*, Payot – Paris
- Spalatin, K. (1990). *Peterojezični rječnik europeizama*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb
- Šamšalović, G. (1987). *Njemačko-hrvatski ili srpski rječnik*, Grafički zavod Hrvatske
- Vendryes, J. (1968). *Le langage*, A.Michel, Paris
- Vince, Z. (1990). *Putovima hrvatskog jezika*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb
- Wahrig, G. (1968, 1975). *Deutsches Wörterbuch*, Bertelsmann Lexicon – Verlag, Gütesloh

FOOTNOTES

¹ L. Bloomfield, *Language*, 1933: „U većini slučajeva se ne zna trenutak kad je neka nova riječ ušla u jezik primatelj. Pretpostavlja se da govornik, npr. engleskog jezika, bilingvalan ili s malo znanja o francuskom jeziku, pri upoznavanju svojih zemljaka s nekim francuskim proizvodom, upotrijebi izvornu francusku riječ, npr. *rouge* [ru:3], *chauffeur* [Sofæ:r], *garage* [gara:3], itd.”

² L. Bloomfield, *Language*, 1933., razlikuje kulturno, intimno i dijalektalno posuđivanje.

³ GALLICISME n.m. 2. „*Emprunt au français par une autre langue*”, Le Petit Robert, Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française, 1996.; „*Galicizam je način izražavanja u duhu francuskog jezika*.” RJSR, B.Klaić, 1978.

⁴ Tumač znakova: (n) = broj značenja modela; I = primarna adaptacija; S_o = nulta promjena značenja

⁵ Tumač znakova: S_n = suženje u broju značenja

⁶ Tumač znakova: S_f = suženje u značenjskom polju

⁷ Robert, P. (1996). *Le Petit Robert, Dictionnaire alphabétique et analogique de la Langue française*, Paris

⁸ d(nj) = u oblikovanju proširenja značenja galicizma sudjelovao je njemački jezik kao jezik posrednik

⁹ Tumač znakova: S_f = proširenje u značenjskom polju

¹⁰ Tumač znakova: S_n = proširenje u broju značenja

¹¹ Francuski jezik upotrebljava glagol *conduire* u značenju ”upravljati automobilom”.

¹² Elipsa je semantička promjena koja se javlja kao oblik promjene značenja i u jednom jeziku i u jezičnom posuđivanju. Ona može djelovati u jezičnom posuđivanju na više stupnjeva: nulta adaptacija - eliptični oblik anglicizma (Filipović se bavio analizom adaptacije i integracije engleskog elementa u sustav jezika primatelja, tj. hrvatskog) potječe iz jezika davatelja, npr. *combine harvester* > eng. *combine* > hrv. *kombajn*; primarna adaptacija: elipsa djeluje na prijelazu iz jezika davatelja u jezik primatelj, npr. eng. *basket ball* > hrv. *basket*; sekundarna adaptacija: elipsa djeluje kad je posuđenica već posve integrirana u leksički sustav jezika primatelja, npr. eng. *surfing* > hrv. *surf*. (R.Filipović, 1986)

SEMANTIC CHANGES OF FRENCH LOAN-WORDS IN CROATIAN VOCABULARY

Summary

This paper deals with semantic changes which occur during adaptation and integration of French loan-words, the so-called galicisms, into Croatian vocabulary. It also elaborates the influence of intermediary languages, mainly German, on forming the meaning of galicisms in Croatian.

Key words: word borrowing, galicism, semantic change, intermediary language

